

MISKOLCI EGYETEM
ÁLLAM-ÉS JOGTUDOMÁNYI KAR
DEÁK FERENC ÁLLAM-ÉS JOGTUDOMÁNYI
DOKTORI ISKOLA

dr. Lukács Krisztina

A szabadságvesztés végrehajtásának egyes független ellenőrzési formái

PhD értekezés tézisei
magyar és angol nyelven

MISKOLC

2020

Tartalom

I. Az értekezés tárgya, célja és szerkezeti felépítése.....	3
II. A kutatás során alkalmazott módszerek	5
III. A kutatás eredményeinek összefoglalása	7
IV. Az értekezés témájához kapcsolódó saját publikációk listája	14
I. The subject, the objective and the buildup of the research.....	17
II. The methods applied throughout the research.....	19
III. The summary of the research results.....	20
IV. List of Publications	27

I. Az értekezés tárgya, célja és szerkezeti felépítése

A szabadságvesztés büntetés végrehajtása állami feladat, annak megszervezését és alapvetően az ellenőrzését is az állam megfelelő szervei végzik. Ez a tény összekapcsolódva a zárttsággal, amely a büntetés-végrehajtási intézetek világát ma is jellemzi, akár oda is vezethetne, hogy a szabadságvesztés büntetés végrehajtásába az állam megfelelő szervein kívül más nem nyerhetne betekintést. Ez azonban nincs így. Az állam az ellenőrzés komoly hagyományával rendelkezik a szabadságvesztés büntetés végrehajtásában. Évszázados tapasztalatok segítik ugyanakkor az államtól független ellenőrzés szereplőit is feladataik teljesítésében.

Tényként állapíthatjuk meg, hogy a szabadságvesztés büntetés végrehajtásában napjainkban is egyaránt szerephez jutnak az állami önellenőrzést végző és államtól független ellenőrző mechanizmusok, A kontrollrendszer így komplexitás, sokszínűség jellemzi. Ezen rendszerben az állami kontrollmechanizmusok köre és tevékenysége a rendszerváltozás óta állandóságot mutat, az állami ellenőrzés konkrét kereteit a jogalkotó jogszabályi rendelkezésekben egyértelműen meghatározta. De melyek a kontrollrendszer azon elemei, amelyek függetlennek tekinthetők? Melyek ezen független elemek működésének, tevékenységének a legfőbb jellemzői? Ki és milyen kereteket szab az államtól vagy a büntetés-végrehajtástól kisebb-nagyobb mértékben függetlenül működő ellenőrző mechanizmusok tevékenységének? Az állam milyen lehetőségeket biztosít a független kontrollszervek számára, hogy a szabadságvesztés büntetés végrehajtásának kizárólagos állami feladatát figyelemmel kísérjék, és arról ítéletet mondjanak? Az állam milyen teret enged a független ellenőrző szervek észrevételeinek és javaslatainak?

Dolgozatomban ezekre és további hasonló kérdésekre kerestem a választ. Célom pedig az volt, hogy feltárjam a szabadságvesztés büntetés ellenőrzésében részt vevő és – a dolgozat I. fejezetében kifejtett értelmezés szerint – függetlenül működő szereplők és mechanizmusok funkcióját, bemutassam a tevékenységüket, összefoglaljam az eredményeiket, végül értékeljem a hatékonyságukat, továbbá a szerepüket a szabadságvesztés büntetés végrehajtási körülményeinek alakításában.

Az értekezés első fejezetében kísérletet tettem arra, hogy meghatározzam az ellenőrzés, a kontroll általános fogalmát, valamint a kontrollrendszer definícióját. Ezt követően számba vettem a szabadságvesztés büntetés végrehajtása felett őrködő ellenőrző rendszer valamennyi elemét, és ismertettem azok legfőbb jellemzőit. Bemutattam az egyes elemek csoportosításának a szakirodalomban ismert módszereit és szempontjait, majd a kontrollrendszernek, illetőleg egyes elemeinek a jogi szabályozásban biztosított kereteit. Ezt követően a kontrollrendszerrel, mint egészszel szemben különböző aspektusokból támasztható általános követelményeket ismertettem.

Mindezen általános, a kontrollrendszer egészét jellemző ismeretek összefoglalását követően határoztam meg a további elemzések fókuszában álló ellenőrző mechanizmusok körét. A téma körvonalazásában mérvadó szempontnak tekintettem, hogy az ellenőrző rendszer azon elemeit, amelyek állami irányítás mellett működnek, többen, különböző szempontokból vetették már elemzés és értékelés alá a hazai börtönügyi szakirodalomban. Ezidáig nem készült ugyanakkor olyan szakirodalmi értékelés, amely jelentőséget tulajdonított volna az ellenőrző mechanizmusok csoportosításában az államtól, illetőleg a büntetés-végrehajtástól való, egyfajta kettős értelemben vett függetlenségnek, és az ezen csoportosítási szempontnak megfelelő ellenőrző mechanizmusok vizsgálatát és értékelését elvégezte volna. Dolgozatom további fejezeteiben ezért erre tettem kísérletet.

A második-negyedik fejezetek ennek megfelelően a független ellenőrző mechanizmusok körének és egyes elemeinek a részletes bemutatását, tevékenységük elemzését és értékelését tartalmazzák. A második fejezet a szabadságvesztés végrehajtását ellenőrző tevékenységet három nemzetközi szervezet, az Egyesült Nemzetek Szervezete, az Európa Tanács és az Európai Unió vonatkozásában vizsgálja egyrészt a nemzetközi ellenőrzés alapjául szolgáló dokumentumok, másrészt pedig a szabadságvesztés végrehajtását ellenőrző mechanizmusok megközelítésében. A harmadik fejezet bemutatja a társadalmi ellenőrzés elméleti hátterét, nemzetközi és hazai történetét, majd azt követően összefoglalja a gyakorlati megvalósítás hazai tapasztalatait. A negyedik fejezet a tudomány ellenőrző funkcióját elemzi, és felveti a tudományos ellenőrzés, mint a kontrollrendszer önálló eleme érvényesülésének a lehetőségét.

Ezt követően önálló fejezetben végeztem el a független ellenőrzés egyes formáinak az értékelését, és foglaltam össze legfőbb sajátosságait. Feltártam általános jellemzőiket, a tevékenységük eredményességét elősegítő és hátráltató tényezőket, valamint legfontosabb eredményeiket. Mindezek alapján vontam le végül konklúziót a független ellenőrző mechanizmusok egyes típusainak a jellemzését, eredményeik és hatékonyságuk értékelését, továbbá a kontrollrendszer felépítésében és működésében betöltött szerepüket érintően.

PhD dolgozatom gondolatmenetének irányt és egyúttal keretet szabott, hogy nem valamennyi büntetőjogi jogkövetkezmény, hanem kizárólag a szabadságvesztés büntetés, mint a hazai szankciórendszerben legsúlyosabb büntetési nem fölött ellenőrzést végző szervek rendszerének és tevékenységének az ismertetését, valamint tapasztalatainak az elemzését és az értékelését kívántam elvégezni. A vizsgálatok középpontjában továbbá a Magyarországon, magyar jogszabályi rendelkezések alapján végrehajtott szabadságvesztés büntetés állt. Így nem vizsgáltam azon szervek és szervezetek munkásságát, amely nem fejtenek ki közvetlenül hazánkat és az itt végrehajtott szabadságvesztést érintő ellenőrző tevékenységet.

II. A kutatás során alkalmazott módszerek

A dolgozat elkészítése során alkalmazott kutatási módszereket a téma és a forrásanyagok sokszínűsége, összetett jellege határozta meg. Ennek következményeként az egyes fejezeteken belül többféle módszer alkalmazására volt szükség, és a különböző fejezetekben más-más kutatási módszer volt domináns.

A kutatás elsődleges forrásaiként az ellenőrzés egyes formáit szabályozó, különböző jogforrási szintű joganyagokra támaszkodtam. Másodlagos forrásokként részben a témával foglalkozó idegen nyelvű szakirodalmat, az egyes nemzetközi és nemzeti szervezetek jogi kötőerővel nem bíró dokumentumait, részben pedig az irányadó magyar nyelvű tudományos munkákat, kutatások eredményeit használtam fel. A nemzetközi szervezetek ellenőrző tevékenységének vizsgálatában az idegen nyelvű nemzetközi jogi dokumentumok jutottak elsődleges szerephez. Ehhez képest a társadalmi ellenőrzés vizsgálatában a hazai és más nemzeti jogszabályi rendelkezések

mellett a jogi kötőerővel nem bíró forrásanyagok domináltak mind magyar, mind idegen nyelven. A tudományos ellenőrzés tárgyalása pedig elsősorban hazai tudományos munkákon alapul, amelyek mellett az idegen nyelvű, külföldi szakmai anyagok felhasználása kisebb jelentőséggel bírt.

A téma feldolgozása során teoretikus megközelítésből indultam ki, amelyhez segítségül hívtam a fogalomelemző és fogalomalkotó módszert. Szükségnek tartottam ugyanis már a téma kijelölésekor elvégezni a tárgykörrel kapcsolatos fogalmak tisztázását. A szabadságvesztés ellenőrző rendszerének az elemeit ugyanis egy új, eddig a szakirodalomban nem alkalmazott módszerrel csoportosítottam, továbbá a kontrollrendszer ismert és elismert elemein felül új elem, a tudományos ellenőrzés alkalmazásának a lehetőségét is felvettem.

A normatív joganyag feldolgozása dogmatikai módszerrel volt lehetséges. A vizsgálat során – ahol szükséges volt – igénybe vettem a normaszövegek nyelvtani, logikai, történeti és rendszertani értelmezésének a módszereit is. A vonatkozó jogintézmények értékeléséhez segítségül hívtam a funkcionalizmust, hiszen nem csupán az egyes jogintézményeket vizsgáltam, hanem azt is, hogy az milyen szerepet töltenek be, illetve kívánnak betölteni a kontrollrendszeren belül.

Az ellenőrző rendszer egyes elemeinek a vizsgálatát igyekeztem a lehetőségekhez mérten egységes szempontrendszer alapján elvégezni. A történeti előzmények rövid felvázolása után tártam fel az elméleti alapokat, azt követően mutattam be a kapcsolódó pozitív jogi rendelkezéseket, végül pedig a jogalkalmazói gyakorlatot ismertettem. Ehhez nélkülözhetetlen volt a történeti megközelítés alkalmazása. Emellett említést érdemel az induktív módszert, vagyis az esetjogi szemlélet is, amely a nemzetközi ellenőrzés elemzése keretében jutott különös szerephez.

Noha az értekezés nem jogösszehasonlító munka, annak minden részében szerephez jutott az összehasonlító módszer, természetesen a téma kínálta lehetőségekhez mérten. Emellett a leíró, komparatív módszer következetes alkalmazása is hatékonyan szolgálta a kutatási cél eredményes megvalósítását. A vizsgálat során végül az anomáliák feltárását, a hiányosságok és a pozitívumok kimutatását kritikai módszer alkalmazásával tudtam elvégezni.

III. A kutatás eredményeinek összefoglalása

Dolgozatomban a szabadságvesztés büntetés ellenőrző rendszerének elemei közül, a függetlenség csoportosítási szempontja alapján elvégzett kategorizálásból kiindulva, azon ellenőrző eszközök részletes vizsgálatát kívántam elvégezni, amelyek megfelelnek ennek a kritériumnak. A független ellenőrzést tehát annak három formáján:

- a nemzetközi szervezetek ellenőrző tevékenységén,
- a társadalmi ellenőrzésen, valamint
- a dolgozat szerinti hipotézisből kiindulva a tudományos ellenőrzésen keresztül, ebben a sorrendben elemeztem.

Az egyes fejezetek a független ellenőrzés egyes típusait, valamint a hozzájuk tartozó ellenőrző elemeket történeti kontextusban és fejlődéstörténetük aktuális állapotában is bemutatják, értékelve az eredményeiket és azzal együtt a hatékonyságukat, valamint a kontrollrendszer egészében betöltött szerepüket. Így a végeredmény a dolgozat célkitűzése szerint a hazai szabadságvesztés végrehajtása felett aktuálisan működő, független ellenőrzés átfogó és részletes bemutatása, valamint értékelése.

1. A nemzetközi ellenőrző rendszer értékelése

A nemzetközi szervezetek által végzett ellenőrzés jelentősége abból fakad, hogy megfelelő fórumot tudnak kínálni a vélemények és az információk cseréjéhez a kormányok számára, megteremtve a lehetőségét annak, hogy egyetemlegesen elfogadott eszközöket dolgozzanak ki. Egyes szakirodalmi nézetek szerint az emberi jogi szerződések alapján létrehozott szakértői testületek vagy az ENSZ Alapokmánya alapján kialakított emberi jogi rendszer elemei a nemzetközi szokásjog alakításában játszott szerepük szerint a „bíróági döntések” és a „kiváló jogtudósok tanítása” között helyezkednek el. Egyrészt ugyanis a joginál szélesebb körben ölelnek fel szakterületeket, és a döntésük önmagukban ritkán kötelező erejű az államokra nézve; másrészt jellemzően egyedi esetek elbírálására van felhatalmazásuk, és az őket létrehozó alapító okiratok nyelvét alkalmazzák a rendszeres időszakos felülvizsgálatok elvégzése során. Hazai szakirodalmi álláspontokban az európai büntetés-végrehajtási

politika mindezen sajátosságait figyelembe véve annak három alapelve körvonalazódik:

- a) a szabadságvesztés-büntetésnek a szabadságtól való megfosztásból kell állnia, a büntetéshez többletként hozzáfűzött kényszer vagy szenvedés nélkül;
- b) a büntetés végrehajtásának elvileg az elítélt újbóli társadalomba való beilleszkedését kell céloznia;
- c) biztosítani kell az elítélt alapvető emberi jogainak betartását.

A nemzetközi követelményrendszer érvényesítése ugyanakkor nem jelent egyúttal egységesítést. Így valamennyi szabályának együttes alkalmazása sem vezethet az ellenőrzés rendszerének uniformizálódásához. A nemzetközi követelményrendszer kívánalmait kielégítő, külső független ellenőrzés különféle formákat ölthet, ilyen módon pedig lehetővé teszi a nemzeti sajátosságokhoz igazodó, egyedi ellenőrzési szabályok, módszerek kidolgozását és érvényesítését. A nemzetközi elvárások érvényesítése így elméletileg egy sokszínű és az egyes államok büntetés-végrehajtási rendszerének jellemzőihez is igazodó ellenőrző rendszer kialakulását eredményezi.

Nemzeti szinten ugyanakkor a nemzetközi követelmények szükséges módon egységes rendszerré állnak össze. Arról, hogy egy ilyen rendszer nemzeti szinten milyen hatékonysággal képes működni, mennyiben képes szolgálni a független ellenőrzés nemzetközileg deklarált céljait, a hazai szakirodalmi vélemények megoszlanak. Kétségtelen ugyanakkor, hogy a nemzetközi kontroll keretében tett konkrét észrevételek, jelzések mind a hazai jogalkalmazásra, mind a jogalkotásra kifejtik a hatásukat.

A dolgozatban vizsgált három nemzetközi szervezet szabadságvesztés végrehajtást ellenőrző tevékenységét áttekintve megállapítható volt, hogy mind az ellenőrzés alapjául szolgáló dokumentumaik, mind pedig az ellenőrző mechanizmusaik egymással párhuzamosan és egymásra tekintettel fejlődtek ki.

Ezen szerves fejlődési folyamat következményeként pedig működésük során is jól kiegészítik egymást. Különösen igaz ez az Európai Unió esetében, amelynek szabadságvesztés végrehajtást ellenőrző rendszere az ENSZ és az Európa Tanács rendszereihez képest – egyelőre – igencsak kezdetleges. A büntetőügyekben folytatott igazságügyi együttműködésre vonatkozó politikák középpontjában az Európai Unióra kiterjedő fenyegetések és a bűnözés elleni hatékonyabb küzdelem áll, amelytől a büntetés-végrehajtás területe igen távol esik. A szabadságvesztés ellenőrző rendszerét

érintő egységesítési folyamatokhoz szükséges alapokat ugyanakkor az ENSZ és az Európa Tanács lefektette. Így ezen nemzetközi szervezetek büntetés-végrehajtást és azon belül a szabadságvesztés végrehajtását ellenőrző tevékenysége nemcsak alapot teremt, hanem kereteket is szab az uniós együttműködés számára.

Az időbeli, olykor történelmi kontextusban mutatkozó eltéréseket áthidalva tehát az Egyesült Nemzetek Szervezete, az Európa Tanács és az Európai Unió kontrollrendszerei ma már számos kapcsolódási ponton érintkeznek, amelyek – kutatásaim eredményei ismeretében – mind a szabadságvesztés végrehajtását érintő ellenőrző rendszer fejlődését leginkább meghatározó dokumentumok, mind az ellenőrző mechanizmusok tekintetében azonosíthatók.

2. A társadalmi ellenőrzés értékelése

A társadalmi kontrollgyakorlás módját érintően Európában, így hazánkban is alapvetően két megoldás alakult ki: a társadalom részvétele lehet hatósági jellegű, vagy megvalósíthat klasszikus értelemben vett külső ellenőrzést. A hatósági jellegű kontrollt, gyakorló csoportok tipikusan olyan vegyes bizottságok, amely tagjai között civilek és szakemberek egyaránt megtalálhatók. Általában döntési jogosultsággal rendelkeznek a fogvatartottakat érintő egyes ügyekben, mint például a feltételes szabadságra bocsátás, míg más ügyekben csupán a véleményüket nyilvánítják ki. Ehhez képest a klasszikus értelemben vett külső kontrollt ellátó csoportok jellemzően civil személyekből állnak, akik a fogvatartó helyeken tett látogatásaik tapasztalatait osztják meg a végrehajtásért felelős szervezetek vezetőivel. Abban az esetben pedig, ha az elvárásaiknak ezen jelzéseken keresztül nem tudnak érvényt szerezni, észrevételeiket a nyilvánosság tudomására hozzák, bízva a köz nyomásgyakorlásában.

A szakirodalmi megközelítések szerint a társadalmi ellenőrzésben közreműködő személyek, szervek vagy szervezetek skálája rendkívül széles lehet. Függetlenül ugyanakkor attól, hogy milyen szervezeti formát öltenek, a kontrollszervezetek jelentősége több szempontból is értelmezhető. A társadalompolitikai beágyazottságra építő modern büntetőpolitikai ideológiákban megnyilvánuló társadalmi reintegrációs feladat nem kivitelezhető társadalmi kapcsolatok és társadalmi nyilvánosság nélkül. A büntetés-végrehajtási intézet azonban amellet, hogy reintegrációs feladatokat teljesít,

az állam saját polgáraival szembeni erőszak alkalmazásának egyik legfontosabb megnyilvánulása és szimbóluma. A kontrollszervezetek jelentősége így elsősorban abban ragadható meg, hogy – jogosítványok hiányában szimbolikusan is – társadalmi ellenőrzést gyakorolnak az állami erőszakkal való visszaélés lehetőségével szemben. Ilyen módon pedig a büntető-igazságszolgáltatás intézményrendszerével szembeni bizalom fenntartásának, illetve a bizalmi deficit kezelésének és csökkentésének, vagyis a jogállami garanciákba vetett hit megóvásának alapvető eszközei. A társadalmi ellenőrzés szükségességét egy további, egészen kézenfekvő szempont is magyarázza: az emberek nem vesztik el emberi minőségüket a büntetés-végrehajtási intézetben sem. Emberként pedig továbbra is a társadalom tagjai maradnak, még ha állampolgári jogukat ideiglenesen korlátozzák is.

A társadalmi ellenőrzés hatékonyságát érintően a szakirodalmi vélekedések némiképp megoszlanak. Ezen megosztottság ellenére a börtönügyi szakma hazai képviselői időről-időre egységes álláspontként fogalmaztak és fogalmaznak meg igényt arra vonatkozóan, hogy a jogalkotó a büntetés-végrehajtási szabályozásban teremtsen meg a társadalom részvételének a lehetőségét, és alakítsa ki annak – megfelelő részletességű – jogszabályi hátterét.

Ez iránt azért is mutatkozik sürgető szükség, mert – ahogyan azt a III. fejezet részletesen bemutatja – a kontrollgyakorlás ezen módja Magyarországon aktuálisan nem funkcionál. A jogalkotó az intézményesített társadalmi kontroll jogszabályi kereteinek jó néhány évtizeddel ezelőtti felszámolása óta nem alakította ki a társadalmi ellenőrzés jogi szabályozását, és erre irányuló törekvések vagy elképzelések egyelőre nem is körvonalazódnak. A társadalmi részvétel a szabadságvesztés végrehajtásában mintegy két évtizeden át – a Bv. tv.-ben biztosított elvi lehetőséget kihasználva – ugyan szabályozás hiányában is működött Magyarországon, a gyakorlati tapasztalatok azt mutatják, hogy a jogszabályban biztosított lehetőséget életre keltő társadalmi ellenőrzés nagyon nehezen megvalósítható. A társadalom hazánkban így továbbra sem vehet részt intézményesített formában a szabadságvesztés végrehajtásának a kontrolljában. A társadalmi ellenőrzés pedig nem képes betölteni a jogállami garanciákba vetett hit fenntartásában játszott, pótolhatatlan szerepét.

3. Tudományos ellenőrzés?

Az értekezésben bemutatott hazai empirikus kutatások és azok eredményei jól példázzák, hogy a tudományos világ képviselői milyen jellegű és szintű betekintést nyerhetnek a büntetés-végrehajtás zárt világába. Igazolni látszanak továbbá azt is, hogy kutatómunkájuk során a szabadságvesztés végrehajtásának folyamatát vizsgáló, és az annak során szerzett tapasztalatokat elemző, majd a büntetés-végrehajtással szemben támasztott követelmények ismeretében értékelő tevékenységet végeznek. Így el lehet jutni arra a logikai következtetésre, hogy munkásságuk tartalmilag a szabadságvesztés végrehajtásának az ellenőrzését valósítja meg.

Joggal merül fel ugyanakkor a kérdés, hogy a tudományos tevékenységet valóban el lehet-e és el kell-e különíteni a függetlenséggel jellemezhető egyéb ellenőrző mechanizmusoktól. Tekinthető-e a tudományos tevékenység önálló ellenőrző mechanizmusnak? Szakirodalmi álláspontok ezt a megközelítést – legalábbis egyelőre – nem támasztják alá. Aktuálisan tehát a tudományos tevékenységet nem lehet önálló ellenőrző mechanizmusnak tekinteni és akként nevesíteni.

Kutatási eredményeim ismeretében vitathatatlan ugyanakkor, hogy a tudomány is szerepet játszik a szabadságvesztés büntetés végrehajtására irányadó követelmények érvényesítésében, az eredmények vagy hiányosságok felismerésében, sőt értékelésében, és a következtetések levonásában. Sorra születnek tudományos munkák a szabadságvesztés büntetést érintően végzett kutatások eredményeiről, amelyek a jogalkalmazók széles köre számára, sőt a jogalkotás számára is hozzáférhetőek, megismerhetőek. Az aktuális szakmai megközelítések értelmében ugyanakkor ezen munkák hatása, és ezzel együtt a tudományos tevékenység szerepe nem elsősorban ellenőrző jellegű. A tudomány leginkább a szabadságvesztés végrehajtásával kapcsolatos egyéb állami feladatokat és folyamatokat segítő, támogató funkciót tölt be. A tudományos munkák elsődleges szerepe a szabadságvesztés büntetést érintő döntések előkészítése, a döntéshozatalhoz szükséges ismeretek összegzése, esetleg elemzése, valamint a döntések végrehajtásának az értékelése. Értékelésem szerint sajátos tulajdonsága továbbá a tudományos tevékenységnek, hogy mind a nemzetközi ellenőrzéssel, mind a társadalmi ellenőrzéssel kapcsolatba hozható.

PhD dolgozatomban mindezek fényében arra az álláspontra helyezkedtem, hogy a szabadságvesztés végrehajtására vonatkozó empirikus kutatást magukba foglaló tudományos munkák estén a tudomány ellenőrző funkciót tölt be. Mindazon tudományos munkák, amelyek ilyen vizsgálatok tapasztalatait dolgozzák fel, az ellenőrzés eredményeinek tekinthetők. A tudományos tevékenység tehát ellenőrzést valósít meg a szabadságvesztés végrehajtása felett. Ez az ellenőrző tevékenység elkülöníthető a független ellenőrzés egyéb formáitól, megítélése ugyanakkor – egyelőre – nem olyan nyilvánvaló, amely megalapozná azt, hogy a független ellenőrző mechanizmusok körében önálló elemnek minősüljön.

A kutatási lehetőségek és azzal együtt a tudományos tevékenységek körének a további bővülése, a tudományos tevékenység eredményeinek a gyarapodása és hasznosítása elvezethet oda, hogy a tudomány az ellenőrző mechanizmusok körében önálló szerepet vindikál magának.

4. A független ellenőrzés formáinak az értékelése alapján levonható főbb következtetések

A független ellenőrző mechanizmusok nemzetközi és hazai történetének az áttekintése jól szemlélteti, hogy a büntetés-végrehajtási intézetek működésének, azon belül is a szabadságvesztés végrehajtásának a kontrolljában részt vevő szervek és szervezetek körében már a XVI. századtól kezdődően szerepet játszottak olyan ellenőrző mechanizmusok, amelyek az államtól függetlennek tekinthetők. Tevékenységük, szerepük, valamint eszközkészletük a történelem során sokat változott, jellemzően bővült és erősödött, habár voltak a fejlődési folyamatot megakasztó időszakok. A robbanásszerű változást – a növekedést mind az ellenőrző mechanizmusok számát, mind az eszközeiket illetően – azonban csak a második világháborút lezáró időszak, a nemzetközi kapcsolatok fellendülése és az ahhoz kapcsolódó erőteljes humanizációs folyamatok hozták meg.

A független ellenőrző tevékenység évszázados jelenlétét követően ma már természetszerű, hogy a szabadságvesztés végrehajtásának a kontrolljában nem csupán állami szervek vesznek részt. Azt, hogy a független ellenőrzés egyes típusai miként jellemezhetők és mivel képesek hozzájárulni egy ellenőrző rendszer hatékony

működéséhez, tevékenységük összefoglaló értékelése jól mutatja. A munkásságuk hatékonyságát növelő és az ellene ható szempontokon feltárásán felül konklúzióként levonható, hogy a független ellenőrző szervezetek az ellenőrző rendszer elhagyhatatlan elemei, amelyek egyúttal a szabadságvesztés végrehajtása törvényességének igen fontos biztosítékai.

A nem állami szereplők megjelenésétől az állam elsősorban azt várhatja, hogy átvállalnak olyan szerepeket, amelyekre a szakpolitikai intézményrendszer nem tud anyagi forrásokat fordítani, vagy amelyekbe nem tud hatékonyan beavatkozni. Hasznosítható ezen szervezetek társadalmi beágyazottsága, helyismerete, de ugyanígy szakmai érdeklődése és felkészültsége is. A független ellenőrző szervezetek legfőbb erénye pedig a távolság, amelyet a végrehajtó hatalomtól tartanak. Az ebből fakadó sajátos látásmód ugyanakkor szintén a büntetés-végrehajtás hasznára fordítható az esetleges visszasságok felismerésében és kiküszöbölésében egyaránt. Végül figyelemre méltó szempont, hogy a független ellenőrzés szerveit tipikusan anyagi függetlenség is jellemzi, tehát költséghatékonyan képesek a büntetés-végrehajtás berkein belül komoly szakértelmet felmutatni és érvényesíteni.

Az ellenőrzés független szereplőinek a részvételével működtethető egy olyan komplex ellenőrző rendszer a szabadságvesztés végrehajtásában, ami megfelel a mai kor jogállami biztosítékrendszeréből fakadó elvárásoknak. A hazai ellenőrző rendszer aktuális állapotáról és benne a független ellenőrző szervek szerepéről a szakirodalomban jellemzően pozitív tartalmú, elismerő vélemények olvashatók. Vizsgálataim eredményei, valamint a dolgozatban levont következtetésem alapján a szabadságvesztés végrehajtásának aktuálisan működő ellenőrző rendszerét, annak független elemeire fókuszálva, hasonlóan értékelem. Általánosságban elmondható, hogy a szabadságvesztés hazai ellenőrző rendszerében jut szerep a független szereplőknek.

Úgy vélem ugyanakkor, hogy kimutatható néhány olyan hiányosság, amelyek az ellenőrző rendszer komplex jellegéből, és ezáltal a mai kor jogállami biztosítékrendszeréből fakadó elvárások teljesítése ellen hatnak. Ilyen hiány a társadalmi ellenőrzés jogszabályi háttérének kidolgozása, amely egyértelmű akadálya annak, hogy ez az évszázados gyökerű független ellenőrzési forma hazánkban

ismét a kontrollrendszer működő elemévé váljon. A független ellenőrzés elemeinek a tudománnyal való formális kiegészítése, vagy legalább ezen lehetőség komoly mérlegelése meglátásom szerint szintén észszerűen elvárható a jogalkotótól.

A független kontroll működtetése és a jelenleg működő ellenőrzési formák továbbfejlesztése az állam, és különösen a jogalkotó folyamatos közreműködését igényli. Annak eredményeként orvosolhatók mindazon gyakorlati problémák és pótolhatók a hiányosságok, amelyek okán a szabadságvesztés független ellenőrzése jelenleg nem tekinthető teljes értékűnek. A jogalkotói döntéshozatal során pedig ajánlott szem előtt tartani mind a jogalkalmazásból, mind pedig a szakirodalmi álláspontokból kitűnő javaslatokat. Ily módon nyílik a lehetősége a jogalkotónak, hogy az ellenőrzés rendszerét a célhoz mérten leginkább ideális eszközökkel és módon szabályozza.

IV. Az értekezés témájához kapcsolódó saját publikációk listája

1. *A fogva tartottak kapcsolattartása.* In: Kriminológiai Közlemények különkiadás, Bizalom-társadalom-bűnözés, V. Országos Kriminológiai Vándorgyűlés anyaga; Bíbor Kiadó, Miskolc, 2006. 141-151. p.
2. *Bebörtönzött nők.* In: Miskolci Egyetem Doktoranduszok Fóruma, Miskolc 2005. november 9., Az Állam- és Jogtudományi Kar szekciókiadványa; Miskolci Egyetem Innovációs és Technológia Transzfer Centruma, 2006. 141-146. p.
3. *A rácsok mögött – fogda- és börtönviszonyok Magyarországon.* In: A jogtudomány aktuális kérdései Bíbor Kiadó, Miskolc 2006. 213-244. p.
4. *A rendszerváltás hatása a magyar büntetés-végrehajtási jogra – az Európa Tanács elvárásai.* In: Publicationes Universitatis Miskolciensis. Sectio Juridica et Politica, Tomus XXIV., Miskolc University Press, 2006. 99-116. p.
5. *Fogva tartás Magyarországon – a hatályos hazai szabályozás és az Egyesült Nemzetek Szervezetének elvárásai.* In: Studia Iurisprudentiae Doctorandorum Miskolciensium - Miskolci doktoranduszok jogtudományi tanulmányai 7. kötet; Bíbor Kiadó, Miskolc 2006. 337-358. p.
6. *Női sorsok a börtönön innen és túl. (Könyvismertetés)* Börtönügyi Szemle 2006/3. szám 20-24 p.

7. *Aktuális tapasztalatok egy hazai börtön életéből.* In: Miskolci Egyetem Doktoranduszok Fóruma, Miskolc, 2006. november 9., Az Állam- és Jogtudományi Kar szekciókiadványa; Miskolci Egyetem Innovációs és Technológia Transzfer Centruma, 2007. 139-144. p.
8. *III. pilléres együttműködés – A Hágai Program múltja, jelen és jövője egy büntetőjogász szemszögéből.* In: Bűnügyi Tudományi Közlemének 8. Bíbor Kiadó, Miskolc, 2007. 509-533. p.
9. *Kártalanítás az ártatlanul elszenvedett büntetésekért és intézkedésekért.* *Advocat* 2007/1-2. szám 20-24. p.
10. *CPT-látogatások Magyarországon.* *Collega* 2007/3-4. szám 91-99. p.
11. *Kártalanítás az ártatlanul elszenvedett kényszerintézkedésekért és büntetésekért.* In: *Studia Iurisprudentiae Doctorandorum Miskolciensium - Miskolci doktoranduszok jogtudományi tanulmányai* 8. kötet, Bíbor Kiadó, Miskolc, 2007. 231-252. p.
12. *Criminal Policy and Law Enforcement in Hungary from the 1960's.* In: Miskolci Egyetem Doktoranduszok Fóruma, Miskolc, 2007. november 13., Az Állam- és Jogtudományi Kar szekciókiadványa; Miskolci Egyetem Innovációs és Technológia Transzfer Centruma, 2008. 119-125. p.
13. *Új elem a büntetés-végrehajtás jogállami kontrollrendszerében. Gondolatok a hazai nemzeti megelőző mechanizmusról.* *Fundamentum* 2016/2-4. szám 159-166. p.
14. *A szabadságvesztés büntetés kontrolljának modelljei és az alkotmányossági kontroll.* In: Miskolci Egyetem Doktoranduszok Fóruma, Miskolc, 2016. november 17., Állam- és Jogtudományi Kar szekciókiadványa; Miskolci Egyetem Tudományos és Nemzetközi Rektorhelyettesi Titkárság, 2017. 193-198. p.
15. *Lőrincz József – Koósné Mohácsi Barbara – Lukács Krisztina – Páló József: Büntetés-végrehajtási jog.* ELTE Eötvös Kiadó Kft., Budapest 2017.; Lukács Krisztina: IV. rész 9. fejezet: A büntetés-végrehajtás jogállami kontrollrendszere. 251-264. p.
16. *A jogállami szabadságvesztés végrehajtás legújabb biztosítéka – Gondolatok a Nemzeti Megelőző Mechanizmusról.* *Börtönügyi Szemle* 2018/4. szám 65-75. p.
17. *Az ENSZ szabadságvesztést ellenőrző mechanizmusai.* *Alkotmánybírósági Szemle* 2019/2. 36-44. p.